

სანჯაყ-ბეგ აბაშიძეების მიწათმფლობელობა - მიწათსარგებლობა აჭარაში ოსმალეთისა და რუსეთის იმპერიების მმართველობის დროს

ოთარ თურმანიძე

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი,
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ნიკო ბერძენიშვილის ინსტიტუტი,
საქართველო, 6010. ბათუმი, ნინოშვილის ქ. 32/35.
+995 599 291507. Otar.turmanidze@bsu.edu.ge
<https://orcid.org/0009-0004-0482-2404>

აბსტრაქტი

ბათუმელი სანჯაყ-ბეგ აბაშიძეები აჭარაში იმერეთიდან, კერძოდ, არგვეთის საერისთავოდან ჩამოსახლდნენ XVI საუკუნეში. აჭარა მაშინ ოსმალებს ჰქონდათ დაპყრობილი. აბაშიძეები აქ გამუსლიმანდნენ და ოსმალეთის სახელმწიფოს სამსახურში ჩადგნენ. ოსმალეთის სულთანმა მათ ადგილ-მამულები უბოძა და ლაზისტანის სანჯაყის ბეგის წოდებაც მიანიჭა

აბაშიძეები აჭარაში მსხვილი მიწათმფლობელები იყვნენ. სტატიაში განხილულია ბათუმელი სანჯაყ-ბეგ აბაშიძეების მიწათმფლობელობა-მიწათსარგებლობის საკითხები. ოსმალეთში აგრარული რეფორმის (თანზიმათი) განხორციელების შემდეგ ადა-ბეგებს ადგილ-მამულები კერძო საკუთრებაში აღარ ჰქონდათ. სანაცვლოდ მათ სამემკვიდრო პენსიები დაუნიშნეს, მაგრამ აბაშიძეებს, როგორც ოსმალეთის იმპერიის დანარჩენ ადა-ბეგებს, ადგილ-მამულები დარჩათ მფლობელობა-სარგებლობის უფლებით.

ოსმალეთის ხელისუფლების დროს განუწყვეტლივ მიმდინარეობდა ბრძოლა ადგილ-მამულების თაობაზე სახელმწიფო უწყებებსა და ადგილობრივ მიწათმფლობელებს შორის. ეს ბრძოლა გაგრძელდა რუსეთის ბატონობის დროსაც. ამ პერიოდში ბათუმელმა სანჯაყ-ბეგ აბაშიძეებმა დაიწყეს ადგილ-მამულების მასობრივი გაყიდვა. ისინი ეწეოდნენ აგრეთვე მიწების დაგირავებასა და იჯარით გაცემას. აქედან მიღებული ნატურალური თუ ფულადი შემოსავალი მათი არსებობის ძირითადი წყარო იყო. სტატიაში განხილულია ბათუმელი სანჯაყ-ბეგ აბაშიძეების საადგილმამულო უფლებრივი მდგომარეობა. ხაზგასმულია იმის შესახებ, რომ საბჭოთა რეჟიმის დროს მან მძიმე ეკონომიკური და პოლიტიკური ჩაგვრა განიცადეს.

საკვანძო სიტყვები: მიწათმფლობელობა; მიწათსარგებლობა; თანხიმათი; აშარი; იჯარა; ყიდვა-გაყიდვა.

შესავალი

ადგილ-მამული იყო და არის საზოგადოების არსებობისა და განვითარების ძირითადი საშუალება. მისი მნიშვნელობა ილია ჭავჭავაძემ განსაზღვრა ფორმულაში: „მამული, ენა, სარწმუნოება“. მამულისათვის ბრძოლაში უცხოელი მოძალადეების წინააღმდეგ მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს სანჯაყ-ბეგ აბაშიძეებმა.

სანჯაყ-ბეგ აბაშიძეები მსხვილი მიწათმფლობელები იყვნენ. ოსმალეთის იმპერიაში მათ XVI-XVII საუკუნეებში გადაეცათ სოფლები სამხედრო ლენის სახით. მაგრამ სამხედრო-ლენური სისტემის გაუქმების შემდეგ აბაშიძეებს ჩამოართვეს კერძო საკუთრების უფლება ადგილ-მამულზე და მიწები მათ მფლობელობა-სარგებლობაში დარჩათ. ამის გამო აბაშიძეები პროტესტს გამოთქვამდნენ და შეურიგებლად იბრძოდნენ ოსმალეთის სულთნის რეჟიმის წინააღმდეგ.

სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში გადაცემის შემდეგ მეფის ხელისუფლებამ შეინა-

რჩუნა ოსმალეთის იმპერიის მიწათმფლობელობა-მიწათსარგებლობის წესები და არ ცნობდა სანჯაყ-ბეგ აბაშიძეები მესაკუთრულ უფლებებს ადგილ-მამულზე. აბაშიძეები არ ემორჩილებოდნენ ცარიზმის მოთხოვნებს და მიწების დიდი ნაწილი გაყიდეს დაკარგვის შიშით. ამის შედეგად სანჯაყ-ბეგ აბაშიძეები მსხვილი მემამულის კატეგორიიდან საშუალო რანგში აღმოჩნდნენ.

აჭარაში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ ალაბეგების ადგილ-მამულების კონფისკაცია განხორციელდა. აბაშიძეებს უსასყიდლოდ ჩამოართვეს მამულები და სხვა უძრავ-მოძრავი ქონება. ისინი, როგორც მემამულეები, გადაასახლეს აჭარიდან, ხოლო 1937 წელს მათი წარმომადგენელი მემედ აბაშიძე დახვრიტეს, ხოლო მისი შვილები გადაასახლეს რუსეთის უკაცრიელ მხარეში.

მეთოდი

ნაშრომი დაწერილია მეცნიერული მეთოდოლოგიის სახელმძღვანელო პრინციპების ისტორიზმისა და ლოგიკურობის საფუძველზე. მასალა შერჩეული, დაჯგუფებული და გაანალიზებულია მეცნიერებაში აპრობირებული მეთოდოლოგიით. რაც შეეხება კვლევის მეთოდებს, გამოყენებულია ანალიზისა და სინთეზის, შედარების, შეჯერების მეთოდები.

შედეგი

კვლევის შედეგი ის არის, რომ შეიქმნა შედარებით სრულყოფილი მეცნიერული ნაშრომი აჭარაში გავლენიანი ბეგების აბაშიძეების მიწათმფლობელობა-მიწათსარგებლობის შესახებ. საკითხი დღემდე მეცნიერულად სრულყოფილად შესწავლილი არ ყოფილა. ამ ნაშრომის მეშვეობით სამეცნიერო პირველად შემოდის ახალი, დღემდე უცნობი საარქივო მასალა. ამასთან, სანჯაყ-ბეგ აბაშიძეების მიწათმფლობელობა-მიწათსარგებლობის მაგალითზე ნაჩვენებია ოსმალეთისა და რუსეთის იმპერიების კოლონიური პოლიტიკა აჭარის მიმართ, რაც არამარტო ზოგადად საინტერესოა, არამედ პრაქტიკულ-გამოყენებითი ღირებულებითაც მნიშვნელოვანია.

დისკუსია

აბაშიძეების საგვარეულო საქართველოში და მის ფარგლებს გარეთ საკმაოდ ცნობილია.

სოციალური წარმომავლობით ისინი ეკუთვნიან როგორც თავადთა, ასევე გლეხთა ფენას. ქართულ ისტორიულ წყაროებში აბაშიძეები მოხსენებული არიან XV საუკუნის მეორე ნახევარში. ამ ხანაში აბაშიძეების სათავადო არსებობდა არგვეთის საერისთავოში და ერთ-ერთი უძლიერესი სათავადო იყო (სოსელია, 1973:153).

აჭარაში აბაშიძეების ჩამოსახლების შესახებ განსხვავებული შეხედულება არსებობს. ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორის ოლღა სოსელიას ვარაუდით აბაშიძეები აჭარაში ჩამოსახლებულან XVIII საუკუნის პირველ ნახევარში. გამუსლიმანდნენ და ოსმალეთის სახელმწიფოს სამსახურში ჩამდგარან. ხ. ახვლედიანის, ს. გერსამიას, გ. შარაძის, თ. კომახიძის, ი. სიხარულიძის, აბ. სურგულაძის და სხვათა აზრით აბაშიძეები ბათუმის მხარეში დასახლებულან XVI საუკუნეში, გამუსლიმანდნენ და ოსმალეთის სულთანმა მათ ლაზისტანის სანჯაყის ბეგის წოდება და ადგილ-მამულები უბოძა. აქედან იწყება მათი აღზევება. ამის დამტკიცებისათვის მათ დამაჯერებელი საბუთები მოაქვთ. ასეთი შეხედულება განავითარა იუსუფ აბაშიძემაც, რომელმაც შეადგინა ბათუმელი სანჯაყ-ბეგ აბაშიძეების მოკლე ისტორია (ასმა, ფ, 5, ან. 1, ს. 48; თურმანიძე, 2001:44).

ამჟამად ბათუმელი სანჯაყ-ბეგ აბაშიძეების შესახებ საკმაო ლიტერატურა არსებობს, რომლებშიც ძირითადად ამ საგვარეულოს გენეალოგია, პოლიტიკური, კულტურულ-საგანმანათლებლო და პუბლიცისტური მოღვაწეობაა განხილული. მაგრამ ხ. ახვლედიანის გარდა ამ საგვარეულოს მიწათმფლობელობა-მიწათსარგებლობის შესახებ აღნიშნული ავტორების შრომებში საერთოდ არ არის ლაპარაკი. ამ ჭრილში წინამდებარე სტატია მეცნიერებაში სიახლეს წარმოადგენს.

ბათუმელ სანჯაყ-ბეგ აბაშიძეებს ადგილ-მამულზე ოსმალეთის სულთანის ფირმანი არაერთხელ მიუღიათ. ოსმალეთში არსებული წესის მიხედვით, ამ ფირმანების განახლება ხდებოდა

ახალი სულთნის ტახტზე ასვლის შედეგად. მაგალითად, ოსმალეთის სულთანმა ახმედ მესამემ (1703-1760) ბათუმელ აბაშიძეებს 1715 წლის ფირმანით სამხედრო ლენი უბოძა, რომელიც 16 სოფლისაგან შედგებოდა. ეს სოფლები განფენილი იყო მდინარე ჭოროხიდან ჩაქვამდე მდებარე ტერიტორიაზე (სცსსა, ფ. 231, ან. 1, ს. 99, ფურც. 7; თურმანიძე, 2001:44). ამავე სულთნის ახმედ მესამის 1717 წლის ფირმანით აბაშიძეებს გადაეცათ სახასო მამული, რომლის წლიური შემოსავალი 200 ათას ახჩას შეადგენდა. ამ თანხიდან 11040 ახჩა უნდა შეეტანათ სახელმწიფო ხაზინაში, დანარჩენი კი მათ სარგებლობაში რჩებოდათ (ახვლედიანი, 1944: 95; თურმანიძე, 2001:44). ამრიგად, აბაშიძეების საკუთრებაში მოექცა ბათუმისა და მისი შემოგარენის მიწების მნიშვნელოვანი ნაწილი. ეს იყო როგორც დაუსახლებელი, ისე დასახლებული მიწები. ამ მიწებს გლეხები ამუშავებდნენ და აბაშიძეებს გადასახადებს უხდიდნენ.

XVI საუკუნიდან მოკიდებული 1848 წლამდე ლაზისტანის სანჯაყს აბაშიძეები მართავდნენ. ამის შემდეგ ბათუმელი სანჯაყბეგ აბაშიძეები ლაზისტანის სანჯაყის მმართველები აღარ ყოფილან. ლაზისტანის სანჯაყის უკანასკნელი მმართველი იყო იუსუფ აბაშიძე, რომელიც 1848 წელს გარდაიცვალა. მას 5 შვილი ჰყავდა: ემინი, სალიხი, ხუსეინი, იბრაიმი, ახმედი. მათგან ორი იყო უშვილო (ემინი და ახმედი). შთამომავლები დარჩათ სალიხს, ხუსეინსა და იბრაიმს (შარაძე, 1995:36). რუსეთის მფლობელობის დროს მიწების ნასყიდობის საბუთებს აფორმებდნენ სალიხი, ხუსეინი, იბრაიმი და მათი შთამომავლები. XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან მოკიდებული აბაშიძეების არსებობის ძირითადი წყარო ადგილ-მამულებიდან მიღებული შემოსავალი იყო.

XIX საუკუნის 30-იან წლებში ოსმალეთის იმპერიაში იწყება აგრარული რეფორმა, რომელიც ცნობილია თანზიმათის სახელწოდებით. 1839 წელს გამოქვეყნდა ოსმალეთის სულთნის განკარგულება, რომლის საფუძველზე ფეოდალებს ადგილ-მამულები და ყმა-გლეხები კერძო საკუთრებაში აღარ რჩებოდათ. ახალი აგრარული რეფორმით დასრულდა მიწათმფლობელობის სამხედრო ლენური სისტემა. მიწები სახელმწიფო საკუთრებად გამო-

ცხადდა, ხოლო აღები (აზნაურები) უფლებრივად გლეხებს გაუ-
თანასწორეს. თანზიმათის მიხედვით ოსმალეთის იმპერიის ყვე-
ლა მოქალაქე (ქვეშევრდომი) ერთნაირად იხდის გადასახადებს.
სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში, მათ შორის ლაზისტანის
სანჯაყში აგრარული რეფორმა XIX საუკუნის 60-იანი წლების
მეორე ნახევარში დასრულდა. ფეოდალებს, მათ შორის აბაში-
ძეებს ადგილ-მამულები სარგებლობის უფლებით დაუტოვეს. ამ
სარგებლობისათვის ისინი იხდიდნენ მიწის შემოსავლის ერთ
მეთედს, რომელსაც აშარი ეწოდებოდა.

ბათუმელი სანჯაყ-ბეგ აბაშიძეები მსხვილი ფეოდალები
იყვნენ. ადგილ-მამულების სიდიდით ისინი სამხრეთ-დასავლეთ
საქართველოში მხოლოდ ხიმშიაშვილებსა და თავდგირიძეებს
ჩამოუვარდებოდნენ. ბათუმის ოლქის საადგილმამულო კომი-
სიის ერთი ცნობით, თანზიმათის შემდეგ აბაშიძეებს რჩებოდათ
73 დესეტინა (125 კილი) ადგილ-მამული; ამავე კომისიის მეორე
ცნობით (1880 წლის მაის-ივნისი) აბაშიძეებს ეკუთვნოდათ 500-
600 დესეტინა (აცსა, ფ. ი. –81, ან, 1, ს. 1, ფურც. 65-70; ასმა, ს. 48,
ფურც. 10). აბაშიძეები კი პრეტენზიას გაცილებით მეტ ტერიტ-
ორიაზე აცხადებდნენ, რომელიც მოიცავდა ქალაქ ბათუმის დიდ
ნაწილს და მისი შემოგარენის სოფლებს (ურები, ფერია, ბარც-
ხანა, იჯადიე, გოროდოკი, ანგისა და სხვა). ამ მიწებს სარგებ-
ლობის უფლებით ფლობდნენ და გასცემდნენ იჯარით.

ოსმალეთის მთავრობამ ბათუმელ სანჯაყ-ბეგ აბაშიძეებს,
როგორც სხვა მიწათმფლობელებს, თანზიმათის შემდეგ სამემ-
კვიდრეო პენსიები დაუნიშნა. XIX საუკუნის 60-70-იანი წლებში
საადგილმამულო სამემკვიდრეო პენსიას იღებდა აბაშიძეების 6
პირი. მათგან ხუსეინი, სალიხი, იბრაიმი და ახმედი იღებდნენ
633 ყურუშს, ხოლო დურსუნი და ისმაილი – 317 ყურუშს (სცსსა,
ფ. 231, ან. 1, ს. 36, ფურც. 6-7)⁵.

სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ოსმალთა მფლობელ-
ობისაგან განთავისუფლების შემდეგ აბაშიძეების, როგორც სხვა
მიწათმფლობელების, მდგომარეობა შეიცვალა. რუსეთის ხელის-
უფლება, ოსმალეთის კანონმდებლობის გამოყენებით, აქაური

⁵ ერთი ყურუში უდრიდა 5 კაპიკს.

მოსახლეობის კერძომესაკუთრულ უფლებას მიწაზე არ ცნობდა. მიწები ხაზინის საკუთრებად გამოცხადდა. მიწათმფლობელებს დაეკისრათ საღალო გამოსაღების გადახდა, როგორც ეს ოსმალეთში იყო. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს მიწათმფლობელები შეუპოვრად იბრძოდნენ ცარიზმის აგრარული პოლიტიკის წინააღმდეგ, დაბეჯითებით მოითხოვდნენ მიწების კერძო საკუთრებაში დამტკიცებას.

აგრარული მოძრაობა, მათ შორის თხოვნა-საჩივრები მიწაზე ცარიზმის მფლობელობის ბოლომდე გაგრძელდა, მაგრამ უშედეგოდ. გამონაკლისი იყვნენ ხიმშიაშვილები, რომლებსაც რუსეთის ხელისუფლებამ, შერიგ ხიმშიაშვილის 1877-1878 წლების ომში დამსახურების გათვალისწინებით, 1912 წელს კერძო საკუთრებაში დაუმტკიცა 8295 დესეტინა ადგილ-მამული (თურმანიძე, 2009:132). ბათუმელმა აბაშიძეებმა არაერთხელ მიმართეს კავკასიის უმაღლეს ხელისუფლებას მათ სარგებლობაში არსებული მიწების კერძო საკუთრებაში დამტკიცების შესახებ, მაგრამ ყოველთვის უარყოფით პასუხს იღებდნენ.

რუსეთის მფლობელობის დროს ბათუმელი სანჯაყ-ბეგ აბაშიძეები ოსმალეთის მთავრობის მიერ დანიშნულ საადგილმამულო სამემკვიდრეო პენსიას აღარ იღებდნენ. ისინი არც სახელმწიფო სამსახურში არ იყვნენ, კერძო სამეწარმეო საქმიანობასაც არ ეწეოდნენ. ძირითადად დაკავებული იყვნენ პოლიტიკური და კულტურულ-საგანმანათლებლო საქმიანობით. ამ მიმართულებით გამოირჩეოდნენ მემედ აბაშიძე, ზია და ჰაიდარ აბაშიძეები. ასეთ პირობებში აბაშიძეების არსებობის ერთადერთ წყაროდ რჩებოდა ადგილ-მამულებიდან მიღებული შემოსავალი. XIX საუკუნის 80-90-იან წლებში აბაშიძეების მიწები გამიჯნული არ იყო. ამიტომ ისინი მიწებს კოლექტიურად აძლევდნენ იჯარით. ამასთან, კოლექტიურად, ზოგჯერ ინდივიდუალურადაც ყიდდნენ მიწებს.

აბაშიძეების მიერ მიწების გაყიდვა 1879 წლიდან იწყება და გაგრძელდა საქართველოს გასაბჭოებამდე. მიწების ნასყიდობის საბუთებს ბათუმისა და ქუთაისის ნოტარიუსები ამტკიცებდნენ. მაგრამ რუსეთის ხელისუფლება მათ არ აღიარებდა. ამიტომ გან-

უწყვეტლივ მიმდინარეობდა დავა-საჩივრები აბაშიძეებს, ნოტარიუსის მოხელეებსა და სახელმწიფო საადგილმამულო უწყებებს შორის.

აბაშიძეებმა მიწების ძირითადი ნაწილი 1879-1890 წლებში გაყიდეს. მიწის ნასყიდობის პირველი აქტი ფეხლი სალიხის ძე აბაშიძემ გააფორმა, რომელმაც 1879 წელს ბათუმის ტერიტორიაზე 22 კვადრატული საჟენი მიწა მიყიდა შტაბსკაპიტანს ნიკოლოზ ივანეს ძე უსპენსკის. აბაშიძეებმა ყველაზე დიდი გარიგება მიწის ნასყიდობის შესახებ განახორციელეს 1880 წელს. 457 დესეტინა და 1527 კვადრატული საჟენი მიწა მიყიდეს ვიცე პოლკოვნიკს იასონ სოფრომის ძე იოსელიანს, ივანე სიმონის ძე შადუნოვს და დურმიშხან ჟურულს. აბაშიძეების მხრიდან ხელშეკრულებას ხელი მოაწერა იბრაიმ აბაშიძემ, რომელსაც რწმუნების სიგელი ჰქონდა სალიხ, ხუსეინ, სულეიმან, ახმედ, დურსუნ, ისმაილ აბაშიძეებისაგან. ამ საერთო ადგილ-მამულიდან იასონ იოსელიანმა იყიდა მისი დიდი ნაწილი – 456 დესეტინა და 773 კვადრატული საჟენი, რისთვისაც გადაიხადა 60 ათასი რუბლი. დურმიშხან ჟურულმა იყიდა 1554 კვადრატული საჟენი, ხოლო ივანე შადუნოვმა – 1600 კვადრატული საჟენი. ნასყიდობის საბუთი დაამტკიცა ქუთაისის ნოტარიუსმა.

აღნიშნული ადგილ-მამულის ერთი ნაწილი (33 დესეტინა და 939 კვადრატული საჟენი) მდებარეობდა ბათუმის პორტოფრანკოს ტერიტორიაზე, დანარჩენი – ბათუმის შემოგარენის სოფლებში (სტეპანოვკა, ანგისა, ურეხი, ყოროლისწყალის ზღვის სანაპირო). კერძოდ, ურეხში მდებარეობდა 320 დესეტინა, ანგისაში – 60. ადგილ-მამული რამდენიმე ასეული ნაკვეთისაგან შედგებოდა. მაგალითად, სტეპანოვკაში იყო 11 ნაკვეთი, ურეხში – 43, ანგისაში – 48, ბათუმის ნავთობის უბანში (თამარის დასახლება) – 643, ლიმან-მეელეში – 61 ნაკვეთი და სხვა (აცსა, ფ. 25, ან. 1, ს. 9, ფურც. 51-52), ტერიტორიის ნაწილი ტყით იყო დაფარული. მეორე ნაწილს გლეხები სარგებლობდნენ, რისთვისაც სახელმწიფო ხაზინის სასარგებლოდ საღალო გამოსაღებს (აშარი) იხდიდნენ. საღალო გამოსაღების მოსახლეობისათვის დაკისრება იმით იყო განპირობებული, რომ რუსეთის ხელისუფლება აბა-

შიძეების მფლობელობაში არსებულ ადგილ-მამულებს სახელმწიფო საკუთრად მიიჩნევდა და მათ მიერ მიწების გაყიდვას არაკანონიერად თვლიდა. ამიტომ, როგორც ითქვა დავა-საჩივრები განუწყვეტლივ მიმდინარეობდა სასამართლო ორგანოებში. საკითხი არაერთხელ განიხილეს ქუთაისის საოკრუგო სასამართლომ და თბილისის სასამართლო პალატამ. ამ უკანასკნელის განჩინებით, როგორც უზენაესი სამართლებრივი აქტი, უკანონოდ გამოცხადდა მიწის ყიდვა-გაყიდვა (აცსა,ფ.ი.–81, ან.1,ს.1, ფურც.50-56, 162-170;ფ.ი.– 25, ან.1,ს.1,ფურც. 10). მიუხედავად ამისა, მიწების გაყიდვა მაინც გრძელდებოდა. იასონ იოსელიანმა ბათუმის ტერიტორიაზე ახმედ-ბეგ აბაშიძისაგან 1882 წელს კიდევ იყიდა 20 კვადრატული საჟენის მიწა (აცსა,ფ.ი.–25,ან.1,ს.1, ფურც. 92).

იასონ იოსელიანი 1889 წელს გარდაიცვალა. მისი ერთადერთი მემკვიდრე იყო ქალიშვილი ელენე, რომელიც ცოლად გაყვა კონსტანტინე აფხაზს. იასონ იოსელიანმა სიცოცხლეში მიწების ნაწილი გაყიდა. მისი გარდაცვალების შემდეგ ქალიშვილი ელენე ქმართან ერთად იბრძოდა იასონ იოსელიანის მიერ ნაყიდი მიწების კერძო საკუთრებაში დამტკიცებისათვის. მათ არაერთი თხოვნა-საჩივარი შეიტანეს რუსეთის ხელისუფლების ორგანოებში ამ საკითხზე. მაგრამ თხოვნა-საჩივარს შედეგი არ მოჰყოლია.

ხაზინისა და აბაშიძეების მიწები ბათუმის საზღვრებში გამოიჯნული არ ყოფილა. ამიტომ ამ საკითხზე სახელმწიფო უწყებებს, აბაშიძეებსა და მყიდველებს შორის დავა-საჩივრები ასევე განუწყვეტლივ მიმდინარეობდა. 1881 წელს, მაგალითად, უშუალოდ ბათუმის ტერიტორიაზე აბაშიძეებმა მიწა მიყიდეს გადამდგარ პორუჩიკს მიხეილ პავლეს ძე მეფისოვს. გარიგებას აბაშიძეებიდან ხელი მოაწერეს ხუსეინ და იბრაიმ აბაშიძეებმა. მიხეილ მეფისოვმა მოინდომა ამ მიწის შემოღობვა, მაგრამ ბათუმის ქალაქის გამგეობამ და სათათბირომ ნება არ დართო იმ მოტივით რომ ეს გარიგება უკანონო იყო, რადგან აღნიშნული მიწის ნაკვეთი სახელმწიფო საკუთრებად ითვლებოდა (აცსა, ფ.ი.–7, ან. 1, ს. 57, ფურც. 10-19).

ბათუმის შემოგარენის სოფლებში აბაშიძეები როგორც მსხვილ, ისე პატარა მოცულობის მიწის ნაკვეთებს ყიდნენ. 1882

წელს სოფელ ფერიაში ხუსეინ, ახმედ, სალიხ, იბრაიმ და დურსუნ სანჯაყ-ბეგ აბაშიძეებმა თურქეთის მოქალაქეებს მუსტაფა ეფენდი ჰაჯიოღლის და ოსმან ეფენდი ხაიასოღლის მიყიდეს მიწის ერთი ნაკვეთი, რომელიც შეადგენდა 10 დესეტინასა და 1846 კვადრატულ საჟენს. მყიდველებმა აბაშიძეებს 40 000 რუბლი გადაუხადეს (აცსა, ფ. ი. 25, ან. 1, ს. 25, ფურც. 93). 1889 წლის 27 ოქტომბერს ხუსეინ სანჯაყ-ბეგ აბაშიძის მეუღლემ (დაქვრივებული) აიშე თუნთულ ხანუმმა სოფელ ბარცხანაში მიწის ერთი ნაკვეთი 600 რუბლად მიყიდა ქუთაისელ ვერა მღებროვსა და აზერბაიჯანელ (ქ. შუშა) ვერდი ოგანესოვს (ფ. ი.–25, ან. 1, ს. 25, ფურც. 93, ფ. ი. – 81, ან. 1, ს. 5, ფურც. 174). ნასყიდობის საბუთები ბათუმის ნოტარიუსმა გააფორმა. აბაშიძეები უშუალოდ ქალაქ ბათუმის ფარგლებში მხოლოდ პატარა მოცულობის მიწებს ყიდდნენ, რასაც მყიდველები შენობა-ნაგებობათა ასაგებად და საბოსტნედ იყენებდნენ.

აბაშიძეებმა მიწების მასობრივად გაყიდვა დაიწყეს XIX საუკუნის 90-იან წლებში. ეს განპირობებული იყო არამარტო ფულადი შემოსავლის გაზრდის სურვილით, არამედ იმითაც, რომ ცარიზმის მოხელეებმა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს მიწების ახალი აღწერა დაიწყეს. აჭარის ოსმალთა ბატონობისაგან განთავისუფლების შემდეგ აქაური ადგილობამულები სამხედრო-სამოქალაქო მართველობის უწყებაში შედიოდა, მაგრამ 1890-იანი წლების მეორე ნახევარში სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს მიწები მიწათმოქმედებისა და სახელმწიფო ქონებათა სამინისტროს მმართველობაში გადავიდა. ბათუმის ოლქის მიწები, როგორც სახელმწიფო საკუთრება, უშუალოდ დაექვემდებარა ქუთაისის გუბერნიის სახელმწიფო ქონებათა სამმართველოს. ამან მიწისმფლობელი მოსახლეობის მკვეთრი პროტესტი გამოიწვია. ასეთ ვითარებაში ბათუმელმა სანჯაყ-ბეგ აბაშიძეებმა მიწების გაყიდვა დიდი მასშტაბით დაიწყეს. 1894-1900 წლებში მათ გაყიდეს 62 მიწის ნაკვეთი. 1898 წელს 4 ნაკვეთი, 1899 წელს – 19, ხოლო 1900 წელს – 33 ნაკვეთი. ყიდვა-გაყიდვის საბუთებს კვლავ ბათუმის ნოტარიუსი ამტკიცებდა.

აბაშიძეები XIX საუკუნის 90-იან წლებში, როგორც მანამდე, მიწებს ყიდდნენ როგორც ჯგუფურად, ისე ინდივიდუალურად. 1894 წელს 2 ნაკვეთი გაყიდეს. პირველი ნაკვეთი, რომელიც 1160 კვადრატულ საჟენს შეადგენდა და ქალაქის ტერიტორიაზე მდებარეობდა, დურსუნ და ალი ბეგ აბაშიძეებმა მიყიდეს პარმენ სიმონის ძე გეგენავას და კონსტანტინე სიმონის ძე ჯაველიძეს. მეორე ნაკვეთი (88,5 კვადრატული საჟენი) გაყიდა იბრაიმ აბაშიძის მეუღლემ სალიე ხანუმმა. მიწის ნაკვეთი მდებარეობდა ასევე ბათუმის ქალაქის ფარგლებში. მიწა იყიდა ბათუმის მცხოვრებელმა პეტრე კარლოს ძე მედუსმა, რისთვისაც შესაბამისი საფასური გადაიხადა (აცსა, ფ. ი-81, ან. 1, ს. 5, ფურც. 15, 17). იმავე სალიე ხანუმმა 1895 წელს ბათუმის ტერიტორიაზე მიწა მიყიდა ართურ ვარდანის ძე ონანიანცს, რომელმაც ვერცხლის ფულზე გადაიხადა 1215 რუბლი (აცსა, ფ. ი-81, ან. 1, ს. 5, ფურც. 30).

ბათუმის ფარგლებში 1896 წელს მემედ აბაშიძემ ლუთბიე ჩილინგაროვს მიყიდა მიწის 2 ნაკვეთი. პირველი შეადგენდა 154 კვადრატულ საჟენს, მეორე – 155,5 კვადრატულ საჟენს, ლუთბიე ჩილინგაროვმა მემედ აბაშიძეს გადაუხადა ვერცხლის ფულით 774 რუბლი (აცსა, ფ. ი-81, ან. 1, ს. 5, ფურც. 40,96). პირველი ნაკვეთი, რომელიც 756 კვადრატულ საჟენს შეადგენდა, ალი-ბეგ აბაშიძემ მიყიდა ახალციხელ პავლე ლუკას ძე მჭედლოვს, მეორე ნაკვეთი 223 კვადრატული საჟენი ფევზი აბაშიძემ მიყიდა „მტაბს კაპიტანს“ ნიკოლოზ ივანესძე უსპენსკის (აცსა, ი-81, ან. 1, ს. 5, ფურც. 56, 61, 71).

მომდევნო წლებში აბაშიძეების მიერ მიწების გაყიდვა მნიშვნელოვნად გაიზარდა. 1898 წელს ზია, დურსუნ, მემედ, ალი და ფეხლი აბაშიძეებმა ანგისაში 229 დესეტინა მიყიდეს ბათუმელ მცხოვრებლებს იულიონ ნიკოლოზის ძე შარაშენიძესა და ალექსანდრე მაქსიმეს ძე მიქელაიშვილს. ნასყიდობის საბუთი, როგორც ჩვეულებრივ ხდებოდა, ბათუმის ნოტარიუსმა დაამტკიცა ამავე წლის 30 ივლისს. 1890-იან - 1900-იან წლებში გაყიდული მიწებიდან ეს ყველაზე დიდი გარიგება იყო. 1898 წელს აბაშიძეებმა კიდევ მიწის 3 ნაკვეთი გაყიდეს. ბათუმის ქალაქის ტერიტორიაზე 68 კვადრატული საჟენი მიწა გაყიდეს ხუსეინ აბაშიძის

მეუღლემ აიშე თუნთულ ხანუმმა და იბრაიმ აბაშიძის მეუღლემ სალიე ხანუმმა. მიწა იყიდა ივანე ისაკის ძე ცავინოვმა. ნასყიდების ხელშეკრულება ბათუმის ნოტარიუსმა დაამტკიცა 1 მაისს. 1898 წლის 28 აგვისტოს ხელშეკრულებით დურსუნ-ბეგ აბაშიძემ ბათუმის ტერიტორიაზე მიწის პატარა ნაკვეთი მიყიდა ქუთაისელ ვერა მღებროვსა და აზერბაიჯანელ ვერდი ოგანესოვს. 1898 წლის გარიგებით ზია-ბეგ აბაშიძემ ანგისაში 50 კვადრატული საჟენი მიწა მიყიდა ოზურგეთელ მიხეილ ჩხარტიშვილს (აცსა, ფ. ი-81, ან. 1, ს. 5, ფურც. 133, 151, 156, 162, 178).

1899-1900 წლებში აბაშიძეების მიერ მიწების გაყიდვამ კულმინაციურ წერტილს მიაღწია, მათ ორი წლის განმავლობაში გაყიდეს 52 მიწის ნაკვეთი. მიწები მდებარეობდა ქ. ბათუმში, ანგისაში და ბარცხანაში. 1899-1900 წლებში სანჯაყ-ბეგ აბაშიძეები პატარა მოცულობის მიწებს ყიდნენ ინდივიდუალურად. ორი წლის განმავლობაში ყველაზე დიდი რაოდენობით მიწა გაყიდა ზია და მემედ აბაშიძეებმა. ზია აბაშიძემ გაყიდა 34 მიწის ნაკვეთი, ხოლო მემედ აბაშიძემ—17. აბაშიძეები მიწებს ყიდნენ როგორც საჟენებში, ისე ნაკვეთობით. ამიტომ გაყიდული მიწების საერთო ფართობის ზუსტი განსაზღვრა გაძნელებულია. მიწები სხვადასხვა ფასში იყიდებოდა. მიწის ღირებულება დამოკიდებული იყო ბაზრის მოთხოვნილებაზე, ნიადაგის ნაყოფიერებაზე, ტერიტორიულ მდებარეობაზე. ბათუმის ქალაქის ფარგლებში მიწა გაცილებით ძვირი ღირდა, უფრო ნაკლები, მაგრამ მაინც მაღალი ფასი ჰქონდა ზღვის სანაპიროზე მდებარე მიწებს.

ზია აბაშიძემ 1899-1900 წლებში ქალაქ ბათუმსა და მის შემოგარენში მიწები მიყიდა ტრიანტაფილ მავროპულოს, არტემ ქევხიშვილს, ჟოზეფინა შევარდნაძეს, ძმებს ტარიელ და ვლადიმერ თავართქილაძეებს, კარუნ ჩილინგაროვს, ვასილ ბარდანოვს, ჯამბულ საუდიას, მათე ვლასოვს, პავლე კრენკეს, აპოლონ რუხაძეს, ზაქარია დეკანოზოვს, მიხეილ ხრისტანცს, ივანე გარაყანიძეს, გიორგი კუკულაძეს, კუკულიასა და ძამამიას, ივანე ტარაკანოვს და სხვებს. მიწის ნასყიდობის ფასები განსხვავებული იყო. მაგალითად, ტ. მავროპულომ 500 კვადრატულ მიწის ნაკვეთში, რომელიც ანგისაში მდებარეობდა, გადაიხადა 505 რუბლი,

ჟ. შევარდნაძემ 195 კვადრატულ საჟენში (ქ. ბათუმში) – 400 რუბლი, ძმებმა ტარიელ და ვლადიმერ თავართქილაძეებმა 12327 კვადრატული საჟენი-500 რუბლი (მდებარეობდა ანგისაში), სილნაღელმა (კახეთი) ა.ქევიშვილმა 3236 კვადრატულ საჟენში – 1000 რუბლი, ა.ჩილინგაროვმა 505 კვადრატულ საჟენში 510 რუბლი, ვ. ბარდანოვმა 300 კვადრატულ საჟენში – 400 რუბლი და ა.შ. (აცსა, ფ. ი. 81, ან. 1, ს. 5, ფურც. 187-388).

მემედ აბაშიძემ (1899-1900 წლებში) ქალაქ ბათუმში და მის შემოგარენში მიწები მიყიდა დავით გამყრელიძეს, მაკრინე ჩიკვაძეს, ფედოსი მიქელაძეს, რობერტ გუნრიზეს, მიხეილ ხრისტანცს, სამუელ ჩახვაძეს, მიხეილ ანთაძეს და სხვებს. მაგალითად, დ. გამყრელიძემ 1000 კვადრატულ საჟენ მიწაში გადაიხადა 2000 რუბლი, ფ. მიქელაძემ 2017 კვადრატულ საჟენში-500 რუბლი, რ. გუნრიზემ 100 კვადრატულ საჟენში-40 რუბლი, ს. ჩახვაძემ 525 კვადრატულ საჟენში - 1100 რუბლი, ა. ანთაძემ 200 კვადრატული საჟენში – 45 რუბლი და ა.შ. (აცსა, ფ.ი-81, ან. 1, ს. 5, ფურც. 188, 239, 243, 276, 291, 307, 319, 327).

აბაშიძეების მიერ მიწების გაყიდვა 1900 წლის შემდეგ შემცირდა, რადგან ძირითადი ნაწილი მანამდე გაიყიდა. 1901-1904 წლებში აბაშიძეებმა გაყიდეს 8 მიწის ნაკვეთი, რომლებიც მდებარეობდა ქალაქ ბათუმში და ანგისის ტერიტორიაზე. მაგალითად, ხუსეინ აბაშიძის მეუღლემ აიშე თუნთულ ხანუმმა ბათუმში გაყიდა 70,12 კვადრატული საჟენი მიწა. იგი იყიდა აბგარ სტეფანესძე აბგარიანმა, რომელმაც გადაიხადა 600 რუბლი, მემედ აბაშიძემ 126 კვადრატული საჟენი მიწის ნაკვეთი მიყიდა მარიამ ილიას ასულ თურქიას. მყიდველმა გამყიდველს გადაუხადა 2080 რუბლი. დურსუნ-ბეგ აბაშიძემ 249,6 კვადრატული საჟენი მიწა გაყიდა 2743 რუბლად. მიწა იყიდა პარასკევა სიმონისძე ანჯაფარიძემ.

1900-იან წლებში, როგორც მანამდე, მიწებს მეტწილად ყიდდა ზია აბაშიძე. 1901 წელს 4 მიწის ნაკვეთი გაყიდა: 19018 კვადრატული საჟენი 9000 რუბლად მიყიდა არტემ ქრისტეფორისძე ქევიშვილს, 143 კვადრატული საჟენი 600 რუბლად ძმებს თავართქილაძეებს, 50 კვადრატული საჟენი 100 რუბლად ჟარკ-

ოვას და სხვა (აცსა, ფ. ი-81, ან. 1, ს. 5, ფურც. 416, 417, 425, 447, 453, 457, 460). 1905 წელს რუსეთის ხელისუფლებამ აჭარის ზღვისპირეთში ჩაატარა მიწების ახალი აღწერა. ამ აღწერის მიხედვით აბაშიძეებს მფლობელობაში ჰქონდათ 316 დესეტინა და 227 კვადრატული ადგილ-მამული, რომელიც ძირითადად მდებარეობდა ურეხსა და ანგისაში. ამ ადგილ-მამულიდან მემედ აბაშიძეს ეკუთვნოდა 38 დესეტინა და 1171 კვადრატული საყენი, დურსუნ ბეგს – 42 დესეტინა და 1200 კვადრატული საყენი, ფევზის და მის შვილებს – 33 დესეტინა და 846 კვადრატული საყენი, ზია აბაშიძეებსა და რიზა აბაშიძეებს – 200 დესეტინა (სცსა, ფ. 13, ან. 10, ს. 604, ფურც. 26-27. 37-38).

აბაშიძეების მიერ მიწების მიერ მიწების გაყიდვა 1921 წლამდე გაგრძელდა. აჭარის გასაბჭოებისას ბათუმელი სანჯაყ-ბეგ აბაშიძეების მფლობელობაში იყო 237 დესეტინა მიწა. გამოდის, რომ 1905 წლის შემდეგ მათ გაყიდეს 79 დესეტინაზე მეტი ადგილ-მამული. ამ წლებში მიწები გაყიდეს მემედ, ზია, ალი, ასლან აბაშიძეებმა და სხვებმა. მაგალითად, 1913-1919 წლებში მემედ აბაშიძემ 10400 კვადრატული საყენი მიწა 5000 რუბლად მიყიდა ზაქარია სიმონისძე ბესტავაშვილს, ზია აბაშიძემ გაყიდა მიწის სამი ნაკვეთი: 642 კვადრატული საყენი მიყიდა ხასან თავდგირიძეს 300 რუბლად, მეორე ნაკვეთი 1104 რუბლად მიყიდა ბათუმელ კაპტოლლის, 100 კვადრატული საყენი – აპოლონ მამუკასძე რუხაძეს. სულეიმან სანჯაყ-ბეგ აბაშიძის მეუღლემ 100 კვადრატული საყენი მიწა შენობებითურთ გაყიდა 14300 რუბლად. ამავე წლებში აბაშიძეებმა კოლექტიური ხელშეკრულებით ანგისაში მიწა მიყიდეს სპარსეთის ქვეშევრდომს სულეიმან დაიროღლის (აცსა, ფ. ი-81, ან. 1, ს. 5, ფურც. 416, 418, 428, 435, 436, 438, 443, 446, 448; ს. 22, ფურც. 261).

ბათუმელი სანჯაყ-ბეგ აბაშიძეები მიწების დაგირავებითა და იჯარით გაცემით, მნიშვნელოვან თანხას იღებდნენ. მაგალითად, 1901 წელს ფეზლი და ალი აბაშიძეებმა აბგარ აბგარია-ნისაგან სესხის საღით აიღეს 2500 რუბლი მიწის დაგირავებით. ამავე საფუძველზე იბრაიმ აბაშიძის მეუღლემ სალიე ხანუმმა ბათუმელი კომერსანტისაგან ისესხა 1000 რუბლი ორი წლის

ვადით (აცსა, ფ. ი-81, ან. 1, ს. 5, ფურც. 405, 421). მიწის დაგირავებით ფულის დასესხება გამონაკლისი იყო. ცხადია, იგი გამოწვეული იყო აუცილებლობით. უფრო სარფიანი და სისტემატური იყო მიწების იჯარით გაცემა.

ოფიციალურ წყაროებში აღნიშნულია, რომ ბათუმელი სანჯაყ-ბეგ აბაშიძეები ნიადაგის დამუშავებისა და მოსავლის მოწვევისათვის ფიზიკურ შრომას არ ეწეოდნენ. ამიტომ მიწებს იჯარით აძლევდნენ მსურველებს. ასეთი მსურველები აჭარაში მრავლად იყვნენ. ცხადია, საიჯარო ფულადი თანხა აბაშიძეების ასევე ძირითადი შემოსავალი იყო. 1901 წელს, მაგალითად, მემედ აბაშიძემ ანგისაში იჯარით გასცა 625 კვადრატული საჟენი მიწის ნაკვეთი ქვემო აჭარის სოფელ დანდალოს მაცხოვრებელს დურსუნ ბარკალოღლის 12 წლის ვადით. საიჯარო გადასახადი 300 რუბლს შეადგენდა (წლიურად 25 რუბლი). ამავე წელს აბაშიძეებმა კოლექტიური ხელშეკრულებით 12-წლიანი ვადით 1452 კვადრატული საჟენი მიწის ნაკვეთი მისცეს დიმიტრიადს. აღნიშნული მიწის ნაკვეთი ასევე ანგისაში მდებარეობდა და ყოველწლიური საიჯარო გადასახადი 15 რუბლს, მთლიანად კი 180 რუბლს შეადგენდა. სალიხ აბაშიძის მეუღლემ აიშე ხანუმმა 12 წლით იჯარით გასცა 596,6 კვადრატული საჟენი მიწის ნაკვეთი (ადლიაში) კირილე ჯორბენაძეს და ჰავლე ზაქარაძეს. საიჯარო გადასახადი 360 რუბლს შეადგენდა (ყოველწლიურად 30 რუბლი). ხელშეკრულებას აიშე ხანუმის სახელით ხელი მოაწერეს ფეხლი და ალი აბაშიძეებმა. ხელშეკრულების დარღვევისათვის მხარეებს ეკისრებოდათ ჯარიმა 1500 რუბლის ოდენობით (აცსა, ფ. ი-81, ან. 1, ს. 5, ფურც. 433, 445, 457, 464).

აბაშიძეების მიერ მიწების იჯარით გაცემა მომდევნო წლებში კიდევ მეტად გაიზარდა, მაგრამ ზოგიერთი ნაკვეთი ოფიციალური ხელშეკრულებით გაფორმებული არ ყოფილა. წვრილ ნაკვეთებთან ერთად მსხვილ ფართობსაც აძლევდნენ იჯარით. მაგალითად, 1911 წელს ფეხლი და ალი აბაშიძეებმა ანგისაში 8 დესეტინა მიწა იჯარით მისცეს ანდრია სიმონის ძე რუსიას. იჯარის ვადა იყო 3 წელი, ხოლო საიჯარო წლიური გადასახადი—100 რუბლი (აცსა, ფ. ი-81, ან. 1, ს. 22, ფურც. 457). 1916 წელს ალი

ბეგ აბაშიძემ იჯარით მისცა მიწის ნაკვეთები ნესტორ მანჯგალაძეს, ს. შამათავას, ს. ანდლულაძეს და ი. გოგმაჩაძეს. წყაროებში მითითებული არ არის მიწის ფართობის სიდიდე, საიჯარო ქირა და იჯარის ვადა (აცსა, ფ. ი-81, ან. 1, ს. 5, ფურც. 434). მიუხედავად ამისა, ეს მასალა ამ კუთხით მაინც საყურადღებოა.

ბათუმის ოლქის მიწისმფლობელები, რომელთა რიგში ბათუმელი სანჯაყ-ბეგ აბაშიძეებიც შედიოდნენ, განაგრძობდნენ დავას რუსეთის ხელისუფლების წინაშე ადგილ-მამულების კერძო საკუთრებაში დამტკიცებისათვის. ამ დავა-საჩივრების გამო კავკასიის მეფისნაცვლის საბჭომ, ხანგრძლივი განხილვის შედეგად, 1912 წლის 18 აპრილს მოიწონა კანონპროექტი ყარსისა და ბათუმის ოლქებში ადგილ-მამულების საკუთრებაში დამტკიცების შესახებ, ამისათვის მიწისმფლობელებს 28 წლის განმავლობაში უნდა გადაეხადათ გამოსასყიდი თანხა, რომელიც 517440 რუბლს შეადგენდა (სცსსა, ფ. 13, ან. 7, ს. 2909, ფურც. 116-120; თურმანიძე, 2009:69-70). საკითხის ამგვარი გადაწყვეტა მიწისმფლობელ მოსახლეობას, მათ შორის ბათუმელ სანჯაყ-ბეგ აბაშიძეებს არ აწყობდათ. ამასობაში პირველი მსოფლიო ომი დაიწყო. აჭარა 1918 წლის აპრილიდან 1920 ივლისამდე თურქი და ინგლისელი ოკუპანტების ბატონობაში იმყოფებოდა. საქართველოს დემოკრატიულმა რესპუბლიკამ ველარ მოასწრო აჭარაში აგრარული საკითხის კანონმდებლობით გადაწყვეტა, როგორც ეს დანარჩენ საქართველოში განხორციელდა.

აჭარის მიწისმფლობელი მოსახლეობისათვის, მათ შორის ბათუმელი სანჯაყ-ბეგ აბაშიძეებისათვის ტრაგედიას წარმოადგენდა საბჭოთა ხელისუფლების აგრარული პოლიტიკა. გასაბჭოების შემდეგ მიწის ნაციონალიზაცია გამოცხადდა. გაუქმდა კერძო საკუთრება, აიკრძალა მიწის ყიდვა-გაყიდვა, დაგირავება და იჯარით გაცემა, განხორციელდა აღა-ბეგების მიწების კონფისკაცია. აბაშიძეებს უსასყიდლოდ ჩამოართვეს 237 დესეტინა და უმიწაწყლო და მცირემიწიან გლეხებს გადაეცათ. აჭარის თურქთა ბატონობისაგან განთავისუფლების შემდეგ 1921 წლამდე აბაშიძეების რამდენიმე თაობა შეიცვალა. გასაბჭოებისას ცოცხლები იყვნენ მემედ, ხასან, ზია, იუსუფი, ჰაიდარ, ყადირ, ნური

აბაშიძეები. აგრარული რეფორმის განხორციელების წინააღმდეგობის მოტივაციით ბევრი აჭარიდან გადასახლეს. აბაშიძეებიდან აჭარიდან გადასახლეს ხასანი, რიზა და იუსუფი. მემედ აბაშიძე დააპატიმრეს და ჯერ ბაქოში გადასახლეს, შემდეგ კი თბილისში იხდიდა სასჯელს. შემდგომ აბაშიძეების ზოგიერთი ბეგი თურქეთში მიიძალნენ. გამონაკლისი იყო ჰაიდარ აბაშიძე, რომელიც დაპატიმრების შემდეგ მალე გაათავისუფლეს.

ადგილ-მამულებთან ერთად აბაშიძეებს ჩამოართვეს სამი საცხოვრებელი სახლი 10 ოთახით. მსუბუქი ავტომობილიც კი წაართვეს. აბაშიძეების ოჯახებში ქალები და მცირეწლოვანი ბავშვები დარჩნენ. ისინი სასიკვდილოდ იყვნენ განწირული. მემედ აბაშიძე გადასახლებიდან ბათუმში 1928 წელს დაბრუნდა, მაგრამ ფაქტობრივად პოლიტიკურ ზედამხედველობაში იმყოფებოდა. კონტრრევოლუციურ-ტროცკისტული საქმიანობის ყალბი ბრალდებით იგი დააპატიმრეს და 1937 წელს დახვრიტეს. იმავე ბრალდებით 1937 წელს დააპატიმრეს მემედ აბაშიძის ორი შვილი – იბრაიმი და იფეთი, რომლებიც 15 წლის განმავლობაში გადასახლებაში იმყოფებოდნენ. ასე ტრაგიკულად დასრულდა ბათუმელი სანჯაყ-ბეგ აბაშიძეების ცხოვრება და მიწათმფლობელობა-მიწათსარგებლობის ისტორია, მათი პოლიტიკური რეაბილიტაცია განხორციელდა XX საუკუნის 50-იანი წლების მეორე ნახევარში. მაგრამ რაც აჭარელმა სანჯაყ-ბეგ აბაშიძეებმა განიცადეს ცარიზმისა და საბჭოთა ხელისუფლების დროს, განუკურნებელი ტკივილია და ასე დარჩება მომდევნო წლებშიც.

დასკვნა

ამრიგად, აჭარაში გადმოსახლების შემდეგ აბაშიძეებს ოსმალეთის ხელისუფლება იყენებდა ამ მხარეში თავისი კოლონიური პოლიტიკის განხორციელებისათვის. ამის გამო მათ გადაეცათ სამხედრო ლენი და მსხვილი მიწათმფლობელები გახდნენ. მაგრამ აგრარული რეფორმის შემდეგ აბაშიძეებს ადგილ-მამულები მხოლოდ მფლობელობა-სარგებლობაში რჩებოდათ. კიდევ მეტად გაუარესდა აბაშიძეების მიწათმფლობელობა-მიწათსარგებლობა რუსეთის იმპერიის დროს. მათ ეკრძალებოდათ მიწების გასხვისება. მიუხედავად ამისა, აბაშიძეებმა მიწების დიდი

ნაწილი გაყიდეს, ხოლო საბჭოთა ხელისუფლების დროს აბაშიძეების მთლიანი მიწების კონფისკაცია განხორციელდა და, როგორც მემამულეები, რეპრესირებული იყვნენ. ასე დასრულდა სანჯაყ-ზეგ აბაშიძეების მიწათმფლობელობა-მიწათსარგებლობა და ამჟამად იგი ისტორიის კუთვნილებაა

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა

- სცსსა* – საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ფ (ფონდი), ან (ანაწერი) სს (საქმეები) 36, 99.
- სცსსა*, ფ. 13, ან. 7, ს. 2909; ან. 10, ს. 604.
- ასსცსა* – აჭარის საარქივო სამმართველოს ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფ. ი- 81, ან. 1, სს. 1, 5, 22.
- ასსცსა*, ფ. ი- 25, ან. 1, სს. 1, 25.
- ასსცსა*, ფ. – 7, ან. 1, ს. 57.
- ასმა* – აჭარის სახელმწიფო მუზეუმის არქივი, ფ. 5, ან. 1, ს. 48.
- ოსოელია, ო. (1944). *ნარკვევები ფეოდალური ხანის დასავლეთ საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური ისტორიიდან* (სათავადოები), წიგნი I. თბილისი.
- ახვლედიანი, ხ. (1944). *ნარკვევები აჭარის ისტორიიდან (მე-16-19 საუკუნეები)*. ბათუმი.
- თურმანიძე, ო. (2001). *საადგილმამულო ურთიერთობანი სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში ოსმალთა ბატონობის ხანაში*. ბათუმი.
- თურმანიძე, ო. (2009). *საადგილმამულო ურთიერთობანი და აგრარული მოძრაობა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში (1878-1928 წლებში)*. ბათუმი.
- სიხარულიძე, ი. (1960). *მემედ აბაშიძე*. ბათუმი.
- შარაძე, გ. (1995). *მემედ აბაშიძე*. ბათუმი.
- სურგულაძე, აბ. (1994). *ცხოვრება და ღვაწლი ჰაიდარ აბაშიძისა*. ბათუმი.
- კომახიძე, თ. (1993). *მემედ აბაშიძე*. ბათუმი.